

Unionen Sverige-Norge 1814-1905

År 2014 var det 200 år sedan unionen mellan Sverige och Norge bildades. Unionen skapades av kronprins Karl Johan Bernadotte som ersättning för Finland, som Sverige förlorade till Ryssland 1809.

Jean Baptiste (Karl Johan) Bernadotte var en av de mest ansedda och krigserfarna marskalkarna i Napoleons armé. Han valdes till tronföljare i förhoppning att han som ledare för en svensk armé skulle återta Finland. Men Karl Johan hade föga förståelse för svenskarnas krav på återerövring. Han var väl insatt i Sveriges historia och såg att hotet mot Sverige i stället kom från Danmark. De hade vid upprepade tillfällen försökt återta förlorade provinser, särskilt efter freden i Roskilde 1658, där de förlorade Skåne, Halland, Blekinge och Bohuslän. Fientligheterna hade ofta startat från Norge. Detta hot ville Karl Johan en gång för alla eliminera.

Ryskt stöd

För att kunna genomföra planen behövde han stöd av Rysslands kejsare. Då kunde Karl Johan acceptera att Finland blev ryskt storfurstendöme. Det var en märklig omläggning av den svenska utrikespolitiken.

Som motprestation krävde kejsar Alexander att Karl Johan skulle delta med svensk trupp i alliansens fälttåg mot Napoleon, något som han med stor vanda tvingades acceptera. Det innebar att han måste gå i krig mot sina tidigare landsmän.

I slutfasen av kriget angrep Karl Johan Danmark söderifrån och tvingade danskarna att avstå Norge till Sverige genom freden i Kiel 1814. Med fredstraktatet lades grunden till vad som senare skulle bli unionen mellan Sverige och Norge.

I detta ögonblick infriades svenskarnas förväntningar, men det var också allt. I övrigt blev inte unionen som den var tänkt ur svensk synvinkel. Ständiga motsättningar gjorde att Karl XIV Johan och hans tronföljare aldrig fick uppleva en union i samförstånd.

Då kung Oscar II nödgades acceptera unionsupplösningen den 26 oktober 1905 var det slutpunkten på en splittring som pågått under många år.

Läget i Norge

Norge hade varit en del av Danmark sedan medeltiden. Vid unionstillfället hade landet mindre än en miljon invånare.

Det var ett underutvecklat land med stor fattigdom och periodvis hungersnöd. Omkring 35 000 dog av svält 1809. Sverige var också fattigt även om följderna inte var lika drastiska. Sverige kunde dock leverera stora mängder livsmedel under unionens inledningsskede för att lindra Norges nöd.

Vägrade acceptera

Norrmännen kunde på inga villkor acceptera fredstraktatet. Om Sverige såg Norge som ersättning för Finland så var det för norrmännen ett tillfälle till frigörelse och ett första

steg mot självständighet. I rask takt inleddes därför ett rådslag i en herrgård i Eidsvoll norr *Unionsflaggan till vänster och "det rene flagg" till höger. Bilder: Artikelförfattaren.* om Kristiania (Oslo). Ett hundratal norrmän från olika samhällsklasser utformade vad som skulle utmyнна i grunddragen till Norges självständighet. Rådslaget pågick i sex veckor och resulterade i ny grundlag som antogs den 17 maj 1814, det datum som blev Norges nationaldag. Samtidigt valde norrmännen den danske prinsen Kristian Fredrik till kung.

Karl Johan vägrade att godta norrmännens agerande. En krigserfaren svensk armé med Västgöta Dals regemente anföll Norge. Efter korta strider enades parterna i Moss i augusti samma år om tolkningen av unionsavtalet med de justeringar som krävdes för att Karl Johan skulle acceptera grundlagen.

Som följd av detta avgick kung Kristian Fredrik.

Huvuddragen i grundlagen

Det var Europas modernaste grundlag med storting och egen regering och med i allt väsentligt självständigt agerande, utom i utrikespolitiken som styrdes av Sverige.

Norge hade två statsråd (en statsminister) i den svenska regeringen för att bevaka norrmännens intressen. Den svenske kungen var ländernas gemensamma regent. Eftersom Karl XIII var sjuklig styrde i praktiken kronprins Karl Johan. Kungen hade vetorätt i stortingets beslut. Han kunde därmed vägra godkänna förslag till beslut tre gånger. Kom frågan upp på nytt gällde stortingets beslut utan att kungen kunde hindra detta.

Väckte missnöje

Sverige hade en riksståthållare i Kristiania med uppgift att bevaka Sveriges intressen i stortinget och norska regeringen. Ämbetet tilldrog sig norrmännens stora missnöje redan från början och irritationen skulle öka allteftersom tiden gick. Norsk trupp var förlagd i Stockholm.

Trots relativt stor frihet var norrmännen missnöjda eftersom de påtvingats unionen. Det fanns inte ett uns av frivillighet från början.

Unionens inledande skeden

Unionen innebar ett markant uppsving för norrmännen i många avseenden. De första 70 åren var i allt väsentligt fredliga och Norge 14 15 *Förhandlingsdelegationerna i Karlstad i september 1905.*

genomgick en omfattande modernisering i skydd av unionen, och handeln med andra länder ökade. Handeln innebar att norska handelsflottan växte. Den blev snart den tredje största i världen.

I många avseenden låg utvecklingen i Norge långt före Sverige, bland annat rörande järnvägsbyggen, sociala reformer, undervisning och sjukvård.

Vissa ljusglimtar

Det fanns trots allt ljusglimtar i det svenska mörkret. Karl XIV Johans ställning som unionskung (i Norge Karl III) stärktes. Hans popularitet ökade och han kröntes i Nidarosdomen

i Trondheim och hyllades med paradgatan "Karl Johann" i Kristiania.

Men detta var på ytan. På djupet antog norrmännens gnissel allt allvarligare uttryck. Under senare hälften av 1800-talet blev situationen allt mer ohållbar. De svenska kungarna försökte rädda unionen men från norsk sida sökte man i stället på alla sätt spä på missnöjet och fördjupa den fientliga attityden mot Sverige.

År 1859 avskaffade stortinget ståthållarämbetet som ett första steg mot upplösning av unionen.

Konsulatfrågan och unionsflaggan

Förutom att ha blivit påtvingade unionen fanns det ytterligare två orsaker till det norska missnöjet. Sverige bemannade konsulaten runt om i världen medan norrmännen ansåg att det var deras uppgift, eftersom Norge var en utpräglad handels- och sjöfartsnation.

Den andra frågan gällde Sveriges krav på en unionsflagga ("sillsallaten") som bland annat skulle föras på alla handelsfartyg. Norge ville ha sin egen flagga ("det rene flagg").

Omkring 1890 uppstod en nationalistisk rörelse i Norge som ifrågasatte kungens och Sveriges överhöghet. Norrmännen var beredda på krig och stärkte sitt försvar genom att bygga ut befästningar längs gränsen. Dessutom beslöt stortinget 1898 att unionsflaggan skulle halas för gott. Nu kunde man i stället hissa sin egen flagga.

Vid ett historiskt möte den 27 maj 1905 i Stockholm vägrade Oscar II att godkänna en lag om fria norska konsulat. Därmed avgick den norska regeringen och eftersom Oscar II inte kunde bilda någon ny ansåg stortinget den 7 juni 1905 att unionen upplöstes. Sverige protesterade omedelbart och konflikten skärptes.

Kriget nära

Sverige mobiliserade 70 000 man som svar på norrmännens utbyggnad av befästningar. Men det fanns en allmän förhoppning om att konflikten skulle lösas på fredlig väg.

Det är känt att Selma Lagerlöf ivrade för fred med Norge. Hon lär ha uppmanat riksdagsledamöterna att rösta för en fredlig lösning, och så blev det. Majoriteten i den svenska riksdagen röstade för en fredlig lösning men krävde att norrmännen skulle folkomrösta om unionens framtid.

I augusti 1905 röstade 368 208 norrmän för en unionsupplösning medan blott 184 var emot. Senare på hösten röstade 260 000 norrmän för monarki och 70 000 för republik. Det var bara män som röstade, kvinnor

fick rösträtt 1913 (i Sverige 1921). Därutöver samlade Norges kvinnor in 250 000 underskrifter till stöd för unionsupplösningen.

Blidkades inte

De slutliga förhandlingarna inleddes i Karlstad. Men innan dess hade norrmännen försökt blidka Oscar II genom att erbjuda prins Carl Norges tron med ett årligt apanage om 700 000 kronor – och ett fint slott på landet, plus en del annat. Detta avvisades av både Oscar II och prinsen.

Efter tidvis hårda förhandlingar, som till största delen handlade om de norska gränsbefästningarna, lyckades man kompromissa om en fredlig lösning och den 26 oktober 1905 var unionen definitivt upplöst.

Den 18 november 1905 besteg den danske prinsen Carl, som Håkon VII, tronen i Norge. Han tog valspråket "Alt för Norge", samtidigt som han döpte sin son Alexander till Olav. Oscar II ändrade sitt valspråk "Brödrafolkens väl" till "Sveriges väl".

Då och nu

Historien om unionens födelse, dess utveckling och upplösning är en resa i en föränderlig tid. När förspelet till unionen inleddes var Sverige ett fattigt jordbruksland. År 1905 kännetecknades av lågkonjunktur men ändå hade en rad avancerade företag etablerats och det fanns både elektricitet och telefon.

Norrmännen upplevde ett delvis mer genomgripande uppsving. Steget in i modern tid visar att stora olje- och gasfyndigheter under de senaste decennierna haft och har enorm betydelse för den norska ekonomin. Det handlar om ofattbara tusentals miljarder norska kronor i en oljefond som dessutom beräknas växa i takt med nya fyndigheter.

Handeln mellan länderna har haft en stark utveckling och Norge är i dag vår tredje främsta handelspartner. Den nya Svinesundsbron som invigdes av kung Carl XVI Gustav och kung Harald gemensamt den 10 juni 2005

bidrar till att främja handeln mellan länderna.

2005 – en "markering"

Det var inte alla norrmän som jublade den 7 juni 2005, som firades som 100-årsdag av unionsupplösningen. Det fanns norrmän som ansåg att en bestående union kunde ha varit till fördel för båda länderna. De menade att Sverige och Norge gemensamt kunde ha utgjort en maktfaktor i Norden både ekonomiskt och på annat sätt – kanske?

Bertil Hansson

*F d officer
vid Hallands regemente*

i